

принципів роботи, бо творче самовираження повинно стати ведучою, найважливішою особливістю сучасної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм Л. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства: монография / Л. Баренбойм. – М.: Музыка, 1987. – 412 с.
2. Игумнов К. О творческом пути в исполнительском искусстве пианиста: из бесед с психологами / К. Игумнов // Вопросы фортепианного исполнительства: сборник статей / гл. ред. В.Ю. Григорева. – М.: Музыка, 1989. – Вып. 3. – С. 9–17.
3. Ильин Е. П. Стиль деятельности: новые подходы и аспекты / Е. П. Ильин // Вопросы психологии / гл. ред. А.М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 1998. – № 6. – С. 58–66.
4. Каган М. С., Эткинд А. М. Индивидуальность как объективная и субъективная реальность / М. С. Каган, А. М. Эткинд // Вопросы психологии / гл. ред. А. М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 1989. – № 4. – С. 5–15.
5. Лазаревська О. М. Психологічні проблеми студента (на прикладі вчителя музики) / О. М. Лазаревська // Практична психологія та соціальна робота / гол. ред. С. Д. Максименко. – К., 2002. – № 1. – С. 3–5.
6. Либарман Е.Я. Творческая работа пианиста с авторским текстом: монография / Е. Я. Либарман – М.: Музыка, 1988. – 236 с.
7. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога: монография / Г. Нейгауз. – М.: Музыка, 1987. – 320 с.
8. Толочек В.А. Исследования индивидуального стиля деятельности / В. А. Толочек // Вопросы психологии / гл. ред. А.М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 1991. – № 3. – С. 53–62.

УДК 378:908:370:182

В. В. МАТІЯШ

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Визначено дефініцію «педагогічне краєзнавство». Обґрунтовано його специфіку у становленні майбутнього вчителя початкової школи. Охарактеризовано функції та можливості вузівських навчальних дисциплін у педагогічно-краєзнавчій підготовці вчителя. Розкрито мету, завдання і зміст спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

Ключові слова: педагогічне краєзнавство, підготовка, функції.

В. В. МАТІЯШ

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Определена дефиниция «педагогическое краеведение». Обоснована его специфика в становлении будущего специалиста начальной школы. Обоснованы функции и возможности учебных дисциплин в педагогическо-краеведческой подготовке учителя. Раскрыты цель, задачи и содержание спецкурса «Педагогическое краеведение».

Ключевые слова: педагогическое краеведение, подготовка, функции.

V. V. MATYASH

PEDAGOGICAL REGIONAL ETHNOGRAPHY AS A MEANS OF TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The definition of «pedagogical regional ethnography» is defined. The specific role of pedagogical regional ethnography in the training of future teacher of primary school have been grounded in the article. Functions and possibilities of university disciplines in the training of teachers of pedagogical regional ethnography are described. The purpose, objectives and content of «pedagogical regional ethnography» are revealed.

Keywords: *pedagogical regional ethnography, training.*

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. акцентує увагу на вдосконаленні якості підготовки майбутніх фахівців, її інтегруванні, підвищенні рівня професіоналізму, компетентності, інтелектуальної культури учителя. Тож, цілком логічно, що увагу і науковців, і педагогів сучасної вищої школи привертає різноманіття найбільш результативних засобів і технологій навчання студентів.

Проблема використання краєзнавчого матеріалу в підготовці майбутнього вчителя пов'язана таким важливим теоретичним і практичним завданням, як оптимізація навчально-виховного процесу у вищій школі, творчий розвиток учителя як професіонала.

Аналіз останніх наукових досліджень дозволяє вказати деякі напрямки у вивченні цього питання: підготовка майбутніх учителів до краєзнавчої роботи (Т. Міщенко, Є. Павленко, В. Романько); організація краєзнавчої діяльності особистості (М. Ахметзянова, Н. Котович, Д. Солдатенкова); методика збору краєзнавчого матеріалу і його використання в навчальному процесі (І. Безкоровайний, Д. Кацюба, Н. Рубанова, М. Ямницький).

У зв'язку з цим природний інтерес становить педагогічне краєзнавство як один з найбільш сприятливих, але, на жаль, найменш застосованих у вищій педагогічній школі засобів удосконалення професійної підготовки спеціалістів початкового навчання.

Мета статті – уточнити дефініцію «педагогічне краєзнавство» та висвітлити авторський досвід вивчення педагогічного краєзнавства у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів, визначити мету, завдання та зміст спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

Узагальнюючи існуючі в дослідженнях трактування дефініції «педагогічне краєзнавство» (К. Абашаєв, А. Х Актієв, А. Ламашев, А. Мар'їн, В. Овчиннікова й ін.) [1; 3; 5], ми дійшли висновку, що це – наука про закономірності навчання та виховання підростаючого покоління на базі використання місцевого педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських та освітянських керівних кадрів.

Предметом педагогічного краєзнавства є місцевий матеріал про діяльність конкретного навчального закладу школи, унікальний досвід педагогічної діяльності шкіл, відділів освіти окремого регіону, а об'єктом дослідження – якісно нові методологічні, теоретичні і методичні висновки і положення педагогіки. З'ясувавши сутність поняття «педагогічне краєзнавство» варто визначити його класифікацію. С. Піскун пропонує класифікувати за місцем використання у різного типу навчальних закладах краєзнавство в школі (початковій, загальноосвітній) та у вищій школі (університеті, інституті) [3, с. 124].

Аналіз педагогічної дійсності дає підстави стверджувати, що можливості змісту педагогічного краєзнавства та часу навчання, яке планується, на підготовку студентів достатні, тобто це доступно будь-якому вузі, оскільки за мінімальних затрат часу можна отримати максимальний ефект [1, 3].

Загально визнано, що професійна підготовка починається з формування готовності до певної діяльності. Педагогічно-краєзнавча підготовка – це інтегративна якість, яка має такі підструктури: мотиваційну, змістову, процесуально-діяльнісну, які проявляються і реалізуються в цілісній системі.

Осмислюючи потенційні можливості педагогічного краєзнавства, виявлено його функції в:

- зміцненні професійної компетентності майбутніх учителів. Педагогічне краєзнавство передбачає вивчення історії розвитку педагогічної думки, теорії і практики навчання та виховання в конкретному регіоні, що сприяє збагаченню педагогічних знань студентів;
- удосконаленні професійних умінь та навичок. Педагогічно-краєзнавча діяльність має прямий вихід на шкільну практику. Ознайомлюючись з місцевим передовим педагогічним досвідом, творчими лабораторіями вчителів, авторськими школами, майбутні педагоги мають змогу підвищити рівень практичної підготовки до фахової діяльності;
- залученні до науково-навчально-дослідної роботи. Досліджуючи певні проблеми педагогічного краєзнавства, студенти зможуть придбати та закріпити певні цінні уміння: спостерігати, знаходити і обробляти дані; зіставляти, класифікувати, аналізувати й синтезувати отримані дані; більш правильно оцінювати недоліки та успіхи минулого й теперішнього, в яких відображається педагогічний досвід, тощо.

Зазначимо ще два аспекти функціональної ролі педагогічного краєзнавства у становленні вчителя:

- розвиток творчого мислення. Вивчаючи досвід місцевих учителів, майбутні фахівці зможуть інтерпретувати досягнення науки на рівні власного сприйняття. Це дасть змогу відійти від стандартів педагогічної діяльності, творчо переосмислити й обрати інтенсивний підхід до її вдосконалення;
- виховання патріотичних почуттів, любові до професії вчителя, активізація громадської діяльності в майбутніх педагогів. Ця функція посилюється регіональними ознаками педагогічного краєзнавства.

Педагогічне краєзнавство є не тільки важливим компонентом системи професійної підготовки, а й оптимальним засобом підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації навчально-виховного процесу в школі.

Як засвідчує практика, з елементами педагогічного краєзнавства студенти ознайомлюються при вивченні всіх дисциплін з першого до останнього року навчання у педагогічному вузі. Безперечно, значні потенційні можливості щодо цього передусім мають предмети педагогічного циклу. Проте аналіз змісту діючих у педагогічній вищій школі навчальних програм з курсів психолого-педагогічних, частково-дидактичних і суспільних дисциплін дозволив визначити прицільний вплив на педагогічно-краєзнавчу обізнаність майбутніх учителів початкових класів (див. рис. 1).

Мета спецкурсу «Педагогічне краєзнавство» полягає в розкритті його можливостей як одного із засобів професійної підготовки майбутніх вчителів визначенні ролі педагогічного краєзнавства в системі навчально-виховного процесу педагогічного вузу.

Основні завдання спецкурсу:

- розкрити систему педагогічно-краєзнавчої діяльності вчителя, активізувати професійні інтереси майбутніх учителів;
- систематизувати теоретичні знання студентів з основ педагогічно-краєзнавчої діяльності вчителя початкових класів, сприяючи підвищенню їхньої педагогічної культури;
- удосконалити вміння і навички майбутніх учителів, формуючи їхню практичну готовність до гуманітаризації початкового навчання засобами педагогічного краєзнавства.

У структурі спецкурсу передбачені різні форми навчання: лекції, семінари, практичні заняття, індивідуальні, навчально-дослідні і творчі завдання, написання рефератів, педагогічно-краєзнавчі проекти.

Як показали результати експериментальної роботи, такий підхід дає змогу значно вдосконалити педагогічно-краєзнавчі знання студентів, сконцентрувати і систематизувати матеріал, чим досягається активний вплив на формування фахівця-педагога початкового навчання.

Основна увага акцентується на таких темах: «Педагогічне краєзнавство як соціально-педагогічне явище», «Відображення в педагогічному краєзнавстві регіональної своєрідності початкової освіти рідного краю», «Педагогічне краєзнавство як засіб збагачення творчого потенціалу сучасного фахівця», «Самоосвітня педагогічно-краєзнавча діяльність учителя: своєрідність завдань і змісту».

Вважаємо необхідним конкретизувати зміст однієї з них. Так, у занятті на тему «Відображення в педагогічному краєзнавстві регіональної своєрідності початкової освіти рідного краю», разом з іншими розглядається проблема екскурсійно-краєзнавчої роботи вчителя. Відомо, що шкільні екскурсії є важливою формою навчально-виховної роботи у школі, необхідною умовою викладання багатьох навчальних дисциплін. Екскурсії мають велике пізнавальне і виховне значення, розширюють, поглиблюють та узагальнюють знання учнів, одержані на уроках. Завдяки екскурсіям в учнів накопичуються факти, які не тільки конкретизують одержані знання, а й стають джерелом нових знань. Загалом екскурсії сприяють вихованню любові до рідного краю, стають важливою ланкою в підготовці учнів до життя, майбутньої практичної діяльності.

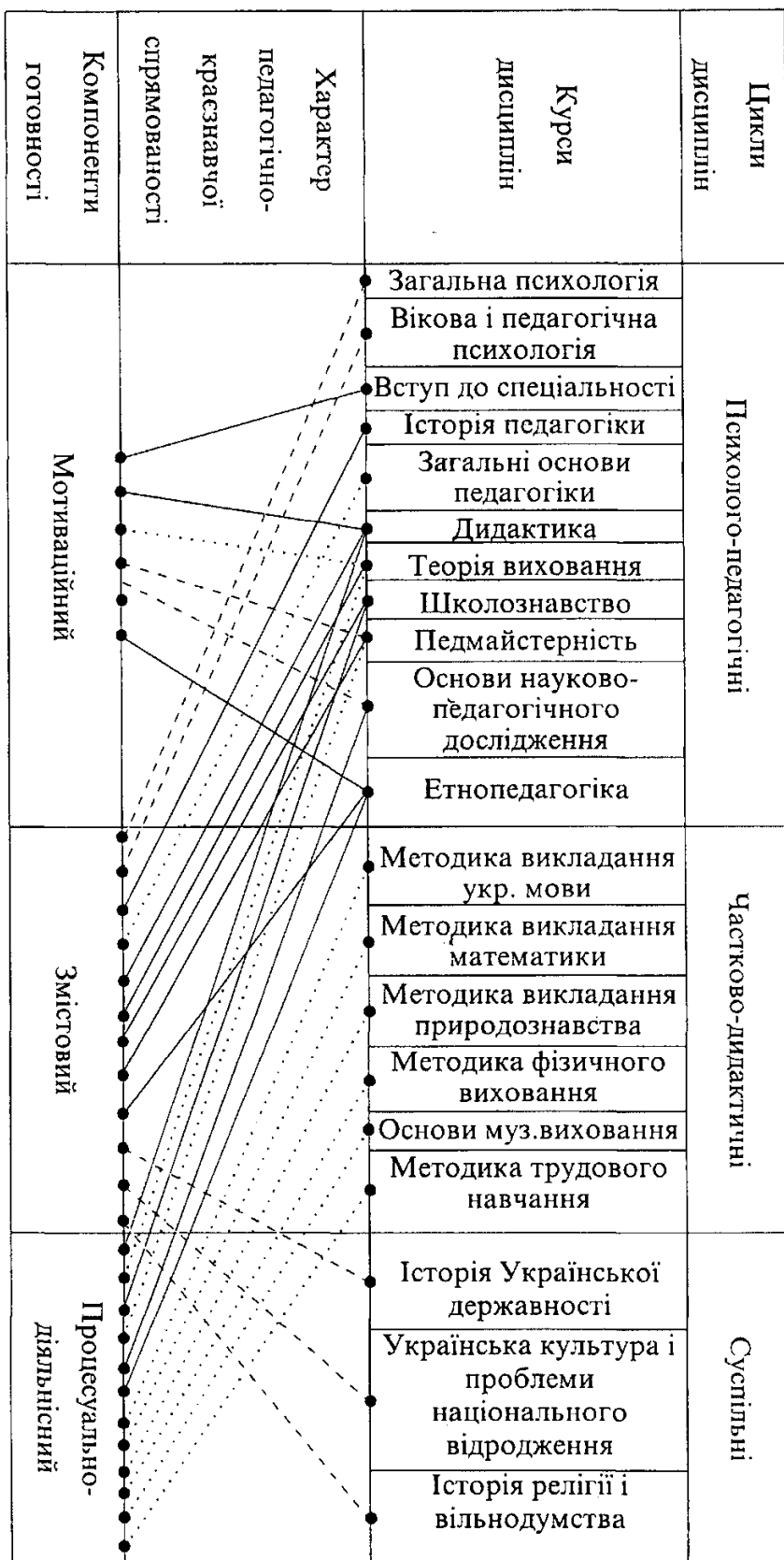

Рис. 1. Педагогічно-краснавичої спрямованість навчальних дисциплін у підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Проте, як показали результати спостереження, сьогодні в багатьох школах не надається належної уваги екскурсійній роботі. Екскурсії проводяться епізодично, охоплюють незначну частину школярів. Більшість проведених екскурсій не має серйозної пізнавальної основи і часто є розважального характеру. Заслугує на увагу проблема приведення рівня організації шкільних програмних екскурсій відповідно до вимог, які висуваються перед цим видом складної навчально-методичної форми занять з учнями.

Однією з головних причин такого стану слід вважати недостатню підготовленість учителів до організації шкільних екскурсій. Тому, ознайомлюючи студентів з екскурсією, її ознаками, класифікацією, підготовкою та методикою її проведення з учнями початкових класів, ми не тільки допомагаємо студентам одержати знання, які необхідні для організації шкільної екскурсійної роботи, а й надаємо рекомендації щодо використання одержаних знань на практиці.

Оскільки музейна робота теж є невід'ємною частиною педагогічно-краєзнавчої діяльності, у програмі спецкурсу передбачається розгляд проблеми організації шкільного музею, зміст якої визначається розглядом наступних питань: шкільний музей у системі навчально-виховної роботи школи та його значення; особливості організації шкільного музею; планування його роботи; пошуково-дослідницька та експозиційна робота. Діяльність музеїв пов'язана із суспільними потребами, зокрема, використання їх як одного з найбільш дійових засобів виховання патріотизму, любові до своєї землі, її людей. Як такі, що збирають, вивчають, систематизують і пропагують регіональні пам'ятки історії, природничі і речові колекції, відомості про людей свого краю, установи, музеї є ефективними засобами навчання, виховання, розвитку здібностей особистості. При цьому важливо пам'ятати, що з розвивальної і виховної точки зору надзвичайно важливе значення має не тільки музей, а й процес його створення. Шкільні краєзнавчі музеї – це одна з найважливіших форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності школярів у процесі збирання, обробки, оформлення і пропагування місцевих матеріалів, які мають освітньо-виховні і науково-пізнавальне значення.

Враховуючи систему теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення психолого-педагогічних і частково-дидактичних дисциплін, відповідних тем із суспільних дисциплін, а також досвіду педагогічної діяльності вчителів початкових класів, у програмі спецкурсу були передбачені питання методичного характеру.

Зміст експериментальної роботи в процесі вивчення спецкурсу, дає змогу зробити висновок про доцільність його проведення на IV курсі. Тоді є можливість ще в стінах педагогічного вузу перевірити результативність спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

На основі узагальнення досвіду факультетів підготовки вчителів початкових класів Південноукраїнського державного педагогічного університету (м. Одеса) ім. К. Д. Ушинського та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка виокремлено теоретичну і практичну складову краєзнавчої підготовки студентів. На лекціях висвітлюються теоретичні основи певної проблеми, її стан в сучасних науково-педагогічних дослідженнях, методика і педагогічні технології гуманітаризації початкового навчання. Вступна лекція розкриває напрямки і завдання спецкурсу. На семінарських заняттях майбутні вчителі ознайомлюються з літературою та нормативними документами, здійснювалася конкретизація навчального матеріалу. На заняттях студенти готують доповіді та повідомлення, дають загальну оцінку, вносять відповідні корективи, виконують різні завдання, практикують огляди наукової преси.

Провідною формою навчання із спецкурсу є практичні заняття, які сприяють виробленню необхідних гностичних, конструктивних, проектувальних, організаційних і комунікативних умінь та навичок гуманітаризації початкового навчання.

Студенти високо оцінили значення спецкурсу. Наведемо найбільш типові судження студентів щодо цього: Андрій В. «Спецкурс поглиблює знання та уявлення про можливості місцевого педагогічного матеріалу у вирішенні важливих завдань гуманітаризації початкового навчання, озброює конкретними способами педагогічно-краєзнавчої практичної діяльності»; Наталія С.: «...значно розвиває інтерес до педагогічно-краєзнавчої діяльності»; Олена Р.: «...ознайомлює з навчальним і виховним потенціалом регіону, творчими лабораторіями вчителів, діяльністю педагогів-новаторів, альтернативних шкіл» та ін.

Критерієм ефективності впливу спецкурсу «Педагогічне краєзнавство» на якість підготовки студентів є міра задоволеності майбутніх учителів зазначеною діяльністю [3]. Як

свідчить досвід, високий рівень організації підготовки особистості до певного виду діяльності призводить відповідно до високого ступеня задоволеності її результатами.

На заключному етапі експериментальної роботи студентам було запропоновано відповісти на такі запитання: «Чи задоволені Ви змістом спецкурсу?», «Що цінного дав Вам спецкурс для педагогічного розвитку і майбутньої професійної діяльності з гуманітаризації початкового навчання засобами педагогічного краєзнавства?». Використання індексу задоволення дозволило визначити, що максимально задоволені його змістом 51,2% опитуваних, задоволені – 42,4%, незадоволені – 3,8%, максимально не задоволені 1,3 %, не визначилися – 1,3% студентів.

На основі цих даних нами був обчислений індекс задоволеності:

$$y = \frac{a + 1 + b0,5 + c - 0,5 + d - 1 + e0}{158}$$

$$y = \frac{81+1+67 + 0,5 + 6 - 0,5 + 2 - 1 + 20}{158}$$

$$= \frac{81 + 33,5 - 3 - 2 + 0}{158} = \frac{81 + 28,5}{158} = \frac{109,5}{158} = 0,69$$

Вищезазначене свідчить про ефективність спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

З метою визначення ступеня оволодіння педагогічно-краєзнавчим матеріалом нами був визначений вербальний аспект компетентності. Він виводився з формули:

$$C_b = \frac{V_{тзв.}}{a_{тзв.}}$$

де V тез. – обсяг педагогічного тезаурусу, а a тез. – довжина творчої роботи студентів. Наведемо кількісні дані, що показують зміни, які відбулися в професійному становленні представників різних груп після проведення експериментальної роботи. Так, аналіз творчих робіт студентів експериментальних груп показав, що середня довжина тексту творчої роботи становила 908 смислових одиниць, контрольних груп – 401 смисловою одиницю. Якщо обсяг тезаурусу педагогічних понять у творчих студентів експериментальних груп становить 60 смислових одиниць, то в контрольних групах – 21 одиницю. Відповідно коефіцієнт педагогічно-краєзнавчої компетентності C_b в експериментальних групах – 0,066, у контрольних групах – 0,052. Різниця в коефіцієнтах (0,014) є суттєвою і свідчить про значні позитивні зміни в оволодінні педагогічно-краєзнавчим матеріалом студентами експериментальних груп, а отже, про ефективність проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота дає підстави стверджувати, що спецкурс «Педагогічне краєзнавство» є важливим засобом у професійному становленні фахівця.

Перспективи вивчення цієї проблеми вбачаємо у створенні наскрізної системи навчально-науково-дослідної діяльності майбутніх учителів засобами педагогічного краєзнавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актив А. Х. Развитие творческой индивидуальности студента средствами педагогического краеведения: автореф. Кандидата пед.наук. – Оренбург, 2004. – 20 с.
2. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990. – 150 с.
3. Піскун С. А. Педагогічне краєзнавство в організації навчально-виховного процесу вищої школи // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: педагогіка та психологія. – 2007. – Вип. 36. – С. 123–126
4. Піскун С. А. Педагогічне краєзнавство як феномен в сучасній системі освіти / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К.: Міленіум, 2006. – Вип. 17. – С. 18–22.
5. Роль педагогического краеведения в профессиональной подготовке учителя. – Алма-Ата: Мектеп, 1986. – 128 с
6. Романько В. И. Краеведение в системе вузовской подготовки учителя литературы: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1992. – 163 с.